

Glazba kao sredstvo evangelizacije

Razmišljanja o duhovnoj, svetoj i liturgijskoj glazbi

Katarina Koprek*

Sažetak

Prema riječima Drugoga vatikanskog koncila liturgija je »prvo i nenadoknadivo vrelo iz kojega vjernici trebaju crpiti kršćanski duh« (SC 14) te »vrhunac prema kojemu teži djelatnost Crkve, i ujedno izvor iz kojega proistječe sva njezina snaga.« (SC 10) Činjenica je da je kršćansko bogoslužje od svojih najranijih početaka usko povezano s pjevanjem. Glazba je bila i jest važna sastavnica liturgijskog slavlja. U liturgijskom životu Crkve postoje dva posebna vida: ono što je namijenjeno slavi Božjoj i ono što je namijenjeno spasenju čovječanstva. Tako i glazba posjeduje ove dvije dimenzije. Čitavo je liturgijsko pjevanje istodobno kult iskazan Bogu i ostarivanje tajne spasenja.

U muzikološkoj i liturgijskoj literaturi nakon Drugoga vatikanskog koncila razlikuju se: sveta glazba, duhovna glazba, liturgijska glazba. Riječ je o izrazima koji su na prvi pogled vrlo slični, ali sadrže međusobno vrlo različita značenja, iako se često miješaju i koriste u jednoznačnom smislu. Svakako, njihovo konačno značenje je, kako se može vidjeti u dokumentima Crkve, sazrijevalo progresivno. Naputak Musicam Sacram (iz 1967. godine) govori da »sveta glazba« podrazumijeva specifičnu »narav« i »cilj«. Ona je u prvom redu liturgijska, tj. »obdarena svetošću i pravilnošću oblika«. To znači da treba imati posebnu predispoziciju — mogućnost uvrštavanja u obred. Prema tome »sveta glazba« (musica sacra) nužno ima kako ekleziološke tako i evangelizatorske implikacije.

Ključne riječi: liturgija, liturgijsko slavlje, glazba, sveta glazba (musica sacra), duhovna glazba, evangelizacija.

Uvod

Glazba izvire iz čovjeka, utječe na njegovo raspoloženje — ona je odraz toga raspoloženja. U tom smislu trajna je čovjekova pratiteljica. Tako i u životu kršćanina glazba zauzima važno mjesto.

Kako je poznato, u prvoj Crkvi glazba je imala veliku ulogu u liturgijskom životu zajednice. Prvi pisani poganski izvještaj o kršćanima Plinija Mlađega govori kako su se okupljali prije izlaska sunca i pjevali Kristu kao Bogu. U tom izvješću

* Dr. sc. Katarina Koprek, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

prepoznamo dvije bitne oznake prvih kršćana — Krista su smatrali svojim Bogom i puni radosti su pjevali.

Kršćansko je bogoslužje prvih kršćana bilo prepuno pjesme. O tome svjedoči i apostol Pavao kada potiče zajednicu u Efezu: »Pjevajte Gospodinu u svome srcu i slavite ga!« (Ef 5, 19). Pjevanje i glazba su od prvih kršćanskih vremena povezani s bogoštovljem i bogoslužjem, s liturgijom i evangeliziranjem.

Papa Benedikt XVI u apostolskoj pobudnici *Sacramentum Caritatis* (iz 2007. godine), br. 42 piše:

U ars celebrandi istaknuto mjesto zauzima liturgijsko pjevanje. S pravom tvrdi sveti Augustin u jednoj svojoj glasovitoj propovijedi: »Novi čovjek zna kakva je nova pjesma. Pjevanje je izraz radosti i, ako mislimo na to s malo više pozornosti, izraz ljubavi«. Božji narod okupljen na slavlje pjeva pohvale Bogu. Crkva je u svojoj dvotisućljetnoj povijesti stvorila, i još uvijek stvara, glazbu i pjesme koje sačinjavaju baštinu vjere i ljubavi koja se ne smije izgubiti.

Liturgija (u koju spada i crkvena glazba) ima nužno ekleziološku dimenziju. Jedan od temeljnih i nosivih pojmova suvremene ekleziologije jest i »evangelizacija«.

Činjenica je da se taj pojam u teologiji javlja u različitim inačicama. Možda baš zbog svekolike i raznorodne primjene on u općenitom značenju trpi osiromašenje i reduciranje. Zato i nije čudno što je papa Pavao VI u apostolskom nagovoru o evangelizaciji u suvremenom svijetu *Evangelii nuntiandi* ustvrdio kako svaka definicija evangelizacije koja ne teži cjelovitosti vodi do osiromašenja ili čak osakaćenja sadržaja, a onda i samoga procesa evangelizacije.¹ Upravo zbog takve opasnosti isti se Papa, iako svjestan svojih riječi o nemogućnosti definicije evangelizacije, upustio u opisivanje bitnih elemenata te stvarnosti. Evangelizacija je prema njemu složen postupak koji uključuje razne elemente: obnovu čovječanstva, svjedočenje, izričiti navještaj, pristanak srca, ulazak u zajednicu, primanje znakova, apostolsko djelovanje.²

Jedan je od bitnih evangelizacijskih čimbenika liturgijska glazba. Budući da u početku nisu postojali napisani obrasci, nego je obred (liturgija) bio improviziran, sama je liturgija prihvaćala mnoge elemente postojeće kulturne baštine. Tako i glazbu. No glazba kojom se služi liturgija oduvijek nosi naziv »crkvena« ili čak »sveta« glazba. Što je to »sveta glazba«?

Može se općenito reći da je »sveta glazba« ona glazba koju kršćani izvode u svojim liturgijskim i neliturgijskim susretima. Papa Benedikt XVI, kao kardinal i pročelnik Kongregacije za nauk vjere, izrekao je ove riječi: »Krizu Crkve u kojoj se nalazimo ovisi velikim dijelom i o krizi liturgije (posebice pjevane), kojoj je pjevanje potrebit i sastavni dio«.³

1 Usp. *Evangelii nuntiandi* br. 17.

2 *Isto*, br. 24.

3 Usp. Mistrorigo A., *La Musica Sacra nella Liturgia*, ed. Portalupi, Casale Monferrato, 2002, str. 6.

Glazba »za« i »u« liturgiji tvori široko i složeno područje liturgijske muzikologije,⁴ koje danas ipak ima, i želi imati, jednostavno rečeno, praktično–pragmatičnu zadaću. Nije mi namjera detaljnije ući u povijest Crkve i liturgijske ili svete glazbe. Želim se odmah usredotočiti na neke konkretnosti »liturgijske ili svete glazbe« kako je postavlja crkveno Učiteljstvo, da bi potom istakla neke evangelizatorske elemente.⁵ Naime liturgijska obnova koju je podržao Koncil potakla je same glazbenike na opće promišljanje i na produbljeno razmišljanje o vlastitoj ulozi i o mjestu glazbe u obnovljenim obredima; o smislu i specifičnoj funkciji pojedinih pjesama unutar liturgijskih čina.

1. Porijeklo i sadržaj pojma »musica sacra«

Pojam »sveta glazba« — »musica sacra«⁶ potječe iz druge polovice 19. i s početka 20. stoljeća. To je zapravo bio povijesni trenutak kada se radala želja da se crkvena glazba reformira, tj. obnovi, odnosno da joj se pridodaju obilježja koja je razlikuju od profane. To je preuzeo i Drugi vatikanski koncil kada govori o liturgiji i liturgijskoj (svetoj) glazbi. Raspoznajni znak ili bitno obilježje te glazbe, tj. pridjeva »sveta«, u dokumentima Drugoga vatikanskog koncila nije vezan za stil glazbenog pisanja, nego za odnos između pjevanja i liturgijskog čina.⁷

- 4 Liturgijska muzikologija — kako je shvaćamo u našem kontekstu (globalni govor o glazbi Katoličke crkve rimskoga obreda) — zapravo je jedna razmjerno nova znanost, s obzirom da se prije Drugoga vatikanskog koncila teološka refleksija o crkvenoj glazbi pretežno zaustavljala na retoričkom gledištu (zakonske odredbe) crkvene glazbe.
- 5 Papa Pio XI 1928. godine izdaje apostolsku konstituciju *Divini cultus* u kojoj govori o uzvišenosti svete glazbe i nekim novonastalim problemima. Papa Pio XII u već spomenutoj enciklici *Musicae sacrae disciplina*, objavljenoj 1955. godine, zalaže se da glazba koja se izvodi u liturgijskim činima mora biti na umjetničkoj visini. To su tri najvažnija crkvena dokumenta prošloga stoljeća o svetoj glazbi. Oni su bili temelj Drugom vatikanskom koncilu za govor o crkvenoj glazbi. Konstitucija *Sacro-sanctum concilium* o svetom bogoslužju u glavi VI. govori o svetoj glazbi, ali ne donosi nikakvih izravnih novosti, nego uglavnom potvrđuje načela danih u spomenutim papinskim dokumentima. »Konstitucija spaja glazbu i riječ jer glazba u liturgiji ne može biti autonomna umjetnost, nego organski vezana uz riječ koju i posreduje.« U broju 116. kaže se: »Gregorijansko pjevanje je vlastita osobina rimskog bogoslužja. Ostale vrste crkvene glazbe, osobito pak višeglasje, mogu se sasvim slobodno upotrebljavati za vrijeme bogoslužja, pod uvjetom da su u skladu s duhom bogoslužnog čina.« Konstitucija ističe pjevanje kao glavno i primarno, a glazbala samo kao pratnju i pomoć pjevačima. U broju 118. potiče se njegovanje i čuvanje pučkog pjevanja. Sveti zbor obreda izdao je 5. ožujka 1967. godine uputu o glazbi u svetom bogoslužju *Musicam sacram*. Instrukcija ima devet poglavlja, a govori o općim načelima, sudionicima liturgijskog obreda, o pjevanju na misi, u božanskom časoslovu, kod podjela sakramenata i u drugim obredima, te o jeziku i prevodenju napjeva na narodni jezik, o osnivanju odbora za promicanje svete glazbe. Sveti zbor za bogoslužje izdao je 1970. godine novu Uputu za ispravnu primjenu Konstitucije o svetoj liturgiji. Uputa je izdana u povodu tzv. misa mladih, koje su nastale pod utjecajem novih glazbenih oblika: *bluesa, beata i rock 'n' rolla*.
- 6 Ovaj naziv se pojavio početkom 17. stoljeća u luteranskim krugovima sjeverne Njemačke, kako bi se napravila razlika između repertoara crkvene i svjetovne glazbe. U tom razdoblju nije se uopće temeljio na obilježjima glazbenog reda.
- 7 Treba spomenuti da je način slavljenja liturgije prije Drugoga vatikanskog koncila bio u mnogome različit od današnjega... Misa je u prvome redu bila čin predvoditelja slavlja. Puk se zadovoljavao

Ako dakle Drugi vatikanski koncil još govori o »svetoj glazbi«, definicija koju daje u Konstituciji o svetoj liturgiji »Sacrosanctum Concilium« ipak je vrlo različita od one koja je do tada bila poznata. Naime govori se o »svetoj glazbi« koja je »to svetija što se tješnje poveže s liturgijskim činom«. ⁸

U muzikološkoj i liturgijskoj literaturi nakon Drugoga vatikanskog koncila razlikuje se: *sveta glazba*, *duhovna glazba*, *liturgijska glazba*. Riječ je o izrazima koji su na prvi pogled vrlo slični, ali sadrže međusobno vrlo različita značenja, iako se često miješaju i koriste u jednoznačnom smislu. Svakako, njihovo konačno značenje je, kako se može pokazati, u dokumentima Crkve sazrijevalo postupno i progresivno.

»Sveta glazba« je prema *Naputku Kongregacije za Bogoštolje o koncertima u crkvama* iz 1987. godine »ona koja se nadahnjuje na tekstu Svetoga pisma ili liturgije ili koja doziva u pamet Boga, Blaženu Djevicu Mariju, svece, ili Crkvu...« ⁹ Mogli bismo prema tome reći da definicija koja želi obuhvatiti svetu glazbu — posebice ako ima i tekst — obuhvaća svetopisamsku tematiku. Spomenuti se *Naputak* potom osvrće i na »glazbene izvedbe, bilo vokalne, bilo instrumentalne, koje mogu poslužiti pobožnosti ili religioznosti ili ih poticati«. ¹⁰

Svakako treba razlikovati termine »duhovna« i »sveta« glazba. Glazbena literatura izazvana osjećajima koji su, makar i općenito, religiozni, može biti nazvana »duhovnom glazbom«. No duhovna glazba nije osposobljena za liturgiju. Ona, istina, može naći mjesto u crkvi, ali »izvan liturgijskih slavlja« — dakle samo na duhovnim koncertima, u glazbenim meditacijama ili u sličnim događanjima. Tome treba nadodati i ovo: »najljepša simfonijska glazba, na primjer, nije sama po sebi duhovna. Takva procjena mora proisteći izričito iz prvobitnog odredišta skladbe ili pjesme i njihovog sadržaja«. ¹¹

Prema tome u »duhovnu glazbu« ulaze sve skladbe — također i izvorna remek-djela povijesti glazbe — koje ipak nisu zamišljene za liturgijsku službu, poput svetih skazanja, pohvala, duhovnih madrigala i kantata, oratorija itd., a također i sve pjesme i religiozni napjevi modernih kantautora (čija je uporaba u posljednje vrijeme pogrešno ušla u liturgijsko slavlje!). Zapravo, sve su to skladbe koje, premda odgovaraju pobožnim ili duhovnim namjerama i ciljevima, nisu »integralni momenti« liturgijskog čina, a nisu ni bile izvorno zamišljene kao takve.

Možemo dakle reći da »duhovna glazba« nije ni sveta ni liturgijska; odnosno, sveta glazba je duhovna, ali ne i automatski liturgijska, tj. ona to može postati zahvaljujući naknadnim funkcionalnim svojstvima. Jedino liturgijska glazba posjeduje kako preduvjete tako i prikladna obilježja za duhovnu i sakramentalnu svrhovitost, pa je zato s pravom nazivamo »sveta«. »Sveta će glazba biti to svetija što se

tek pukom nazočnošću. Cilj glazbe je bio više privesti duhovnosti nego aktivnom sudjelovanju puka.

8 SC, 112.

9 *Istruzione della Congregazione per il Culto divino sui concerti nelle chiese*, (1987), br. 9.

10 *Isto*, br. 8.

11 *Isto*, br. 8.

tješnje poveže s liturgijskim činom, bilo da ugodnije izrazi molitvu, bilo da promiče jednodušnost, bilo da svete obrede obogati većom svečanošću». ¹²

Naputak *Musicam Sacram* ističe da »sveta glazba« podrazumijeva specifičnu »narav« i »cilj«, od autora, shvaćene već od početka, sa željom da se što više prilagodi svetosti liturgije kojoj treba postati »potreban i sastavni dio«. ¹³ Biti »obdarena svetošću i pravilnošću oblika« znači da treba imati posebnu predispoziciju svoga konkretnog uvrštavanja u obred, za razliku od druge glazbe različite naravi i svrhe. Prema tome, »sveta glazba« (musica sacra) nužno ima, kako sam na početku spomenula, ekleziološke implikacije — prije svega liturgijsku dimenziju. Naime »liturgijska glazba« je ona »sveta glazba« koja se može konkretno uvrštavati u bogoštovlje. Ona, osim neophodne svetosti, posjeduje određena obilježja liturgijske svojstvenosti i funkcionalnosti, kao što su:

- neophodan službeni »liturgijski« tekst (uzet iz Svetog pisma, iz liturgijskih knjiga, iz patrističke literature), ili tekst odobren od odgovornih crkvenih vlasti;
- specifična »pripadnost«, tj. precizna podudarnost između onoga što se izvodi i obreda koji se slavi, kao i liturgijskog vremena u kojemu se slavi; ¹⁴
- suglasje i sklad s rubrikalnim propisima — u liturgijskom, pastoralnom i teološkom smislu; ¹⁵
- prihvatljive dimenzije skladbi, njihova stvarna izvodljivost, sposobnost da budu shvaćene i da budu zaista učinkovite na duhovnom području, kako se ne bi pretvorile u »koncert« (u glazbeni moment sam za sebe, u kojemu narod ne može sudjelovati, ili, još gore, ne može ga razumjeti). ¹⁶

U vezi s time papa Benedikt XVI u dokumentu *Sacramentum Caritatis* br. 42 govori:

Uistinu, u liturgiji ne možemo reći da jedna pjesma vrijedi koliko i druga. U vezi s time treba izbjegavati površnu improvizaciju ili uvođenje glazbenih rodova koji ne poštuju smisao liturgije. Budući da je pjesma liturgijski element, treba se integrirati u oblik vlastit slavlju. Uslijed toga sve — tekst, melodija i izvođenje — treba odgovarati smislu otajstva koje se slavi, dijelovima obreda i liturgijskim razdobljima.

2. Vrste liturgijske (svete) glazbe

Djelatno sudjelovanje svih članova okupljene zajednice jedan je od mjerodavnih kriterija za razne vrste »svete glazbe«. Drugim riječima, Crkva u bogoslužju ne

12 SC, VI glava, br. 112.

13 SC, br. 112.

14 Primjerice, korizmena pjesma koja se izvodi u vrijeme Uskrsa ili ulazna pjesma intonirana za pričest nisu liturgijske jer nisu »pripadajuće«.

15 Na primjer, uvrstiti bilo koju pjesmu poslije prvog čitanja pogrešno je i protuliturgijski, jer se u tom trenutku slavlja traži psalam, budući da se još uvijek radi o naviještanju Riječi Božje.

16 Čak i misa pjevana gregorijanski izlaže se opasnosti — apsurdno — da se pretvori u »neliturgijski« izbor, ukoliko izazove zbuđenost i muk u nepripremljenom puku.

zabranjuje nijednu vrstu svete glazbe ako odgovara duhu dotičnoga liturgijskog čina i naravi njegovih pojedinih dijelova i ako ne isključuje sudjelovanje puka. Što više jedna vrsta liturgijske glazbe odgovara puku, to je ona pastoralno (mogla bih reći evangelizatorski!) vrednija. Prema tome, Crkva pod liturgijsku glazbu (s evangelizatorskim konotacijama) ubraja ove sadržaje: koralno pjevanje, pučku crkvenu popijevku, polifoniju, instrumentalnu glazbu.

2.1. *Koralno pjevanje*

Sve do Drugoga vatikanskog koncila koralno pjevanje bilo je »službeno« pjevanje katoličke liturgije. No i poslije njega ono i dalje ostaje prvom crkvenom glazbom i uzorom svim ostalim oblicima crkvene glazbe. Stoga i danas papa Benedikt XVI u apostolskoj pobudnici *Sacramentum Caritatis* br. 42. ističe: »Naposljedku, vodeći računa također i o različitim usmjerenjima i različitim tradicijama dostojnima svake pohvale, želim, kako su to tražili sinodalni Oci, da se prikladno vrednuje gregorijanski koral, kao pjevanje vlastito rimskoj liturgiji.«

Budući da su danas koralni napjevi širem puku često preteški za pjevanje, pjevaju ih samo izvježbani pjevači. Ima slučajeva gdje je puk naučio barem jednostavne napjeve, a što je i preporučio *Zbor za bogoštovlje i disciplinu sakramenata*, zalažući se za izdavanje jednostavnijih koralnih napjeva, primjerice u »Gradualu simplex«.

Osim toga preporuča se da se »pastiri duša pobrinu kako bi uz narodni jezik vjernici mogli i latinskim jezikom izgovarati ili pjevati dijelove misnog ordinarija koji spadaju na njih«,¹⁷ što bi bilo posebno prikladno u »velikim gradovima, gdje se češće sastaju vjernici raznih jezika, da se jedna Misa, i to pjevana, ili više njih, služi na latinskom jeziku«,¹⁸ zajedničkom svim prisutnim katoličkim vjernicima.

2.2. *Pučka crkvena popijevka*

U pučku crkvenu popijevku spada biblijski koral i slobodna crkvena popijevka, koji se svojim vanjskim formama uopće ne razlikuju. Razlika je tek u tekstu. Dok biblijski koral samo parafrazira biblijske tekstove, pučka crkvena popijevka ostaje i tekstualno i melodijski posve slobodna, i može pjevati o Bogu, o svecima, o svetim mjestima, o svetim vremenima, svetkovinama, sakramentima, o svetim željama i ciljevima, o pobožnom životu, o grijehu, o spasenju itd. Obje su vrste, ustvari, strofni himni. Sinonimi za crkvenu popijevku su: crkvena pjesma, sveta pjesma, pučka crkvena pjesma, pučki koral i drugo.

Pučke crkvene popijevke su: a) namijenjene za pjevanje puka, tj. za raznolike liturgijske zajednice; b) po obliku pjesme himni, najčešće jednostavnijih oblika, gdje se melodija svake kitice ponavlja ili četveroglasne kompozicije homofonog tipa s melodijom u gornjem glasu; c) duhovnoga sadržaja; d) pisane na narodnom jeziku; e) crkvenog karaktera, što znači da su prikladne za liturgiju, ali i za izvan-

17 Uputa o glazbi u sv. bogoslužju, br. 47.

18 *Isto*, br. 48.

liturgijska slavlja i pobožnosti; f) napokon, odobrene za liturgijsku uporabu od crkvenih vlasti.

Po svojim karakteristikama crkvena pučka popijevka je najomiljeniji oblik pjevanja vjernika u Crkvi, a time i pastoralno, tj. evangelizacijski najuspješniji. Toga je bilo svjesno crkveno učiteljstvo i prije Drugoga vatikanskog koncila kada je isticalo važnost crkvene pučke popijevke u liturgiji. Za njih vrijede sva pravila koja se odnose na liturgijsko pjevanje.

2.3. Polifonija

Dokument »Sacrosanctum concilium« Drugoga vatikanskog koncila u točki 116, odmah poslije gregorijanskog pjevanja, spominje i polifonu, tj. višeglasnu glazbu, kao drugu vrstu svoje bogate glazbene baštine. Prema tome djela polifone glazbe imaju mjesta u liturgiji, ali samo ako ispunjavaju uvjete liturgijske prikladnosti, o čemu je već bilo riječi.

Polifona djela, zbog njihove težine, uglavnom pjevaju izvježbani pjevači, odnosno zborovi, s instrumentalnom pratnjom ili bez nje. Vjernici pritom ne ostaju uskraćeni; naprotiv, oni slušanjem tih glazbenih djela bivaju nošeni u svijet svetoga, tj. bliže Bogu.

Crkva potiče na čuvanje i iznošenje naslijeđenog blaga polifone crkvene glazbe te na stvaranje novih polifonih djela koja će odgovarati svim kriterijima liturgijske glazbe, i tako biti upotrijebljena na slavu Božju i posvećenje vjernika. Polifona vrsta svete glazbe pristaje više liturgijskim činima koji se obavljaju s većom svećanošću.

2.4. Instrumentalna glazba¹⁹

Kršćanski kult ne traži nužno instrumente, glazbala. Tu su glazbala dopuštena samo ako pomažu pjevanju i izražavaju značenja svetih obreda. Stoga u određenim trenucima liturgije glazbala mogu nastupiti sama. Ili, kako veli Drugi vatikanski koncil, sviranje na glazbalima u liturgiji dopušta se ukoliko ona mogu »crkvenim obredima dodati divan sjaj, te srce veoma uzdići k Bogu i k nebeskim stvarima«. ²⁰ U nekim će obrednim trenucima stoga odlično funkcionirati instrumentalna glazba bez pjesme: npr. tijekom prikazanja u euharistijskom slavlju ili nakon čitanja u liturgiji Riječi, ili pak kao meditativni trenutak nakon homilije.

U svakom slučaju, instrumentalna glazba u liturgiji nije i ne bi smjela biti samostalna i odvojena od liturgijskog događanja. Naprotiv, kao i svi oblici svete glazbe, tako i instrumentalna glazba mora biti »služiteljicom« liturgije i mora poštivati

¹⁹ Pod instrumentalnom svetom glazbom podrazumijeva se instrumentalno praćenje pjevanja u liturgiji i izvan nje, primjerice u pobožnostima, te samostalno instrumentalno muziciranje — preludiranje.

²⁰ SC, br. 120.

zahtjeve svetoga čina. Dakle instrumentalna se glazba, kao i pjevanje, mora po svom obliku i načinu prilagoditi »liturgijskom trenutku«. ²¹

Zbog činjenice da je pjevanje u odnosu na samo sviranje ipak izvrsniji način slavljenja otajstava, instrumentalna je glazba podređena pjevanju. Među zadaćama instrumentalista posebno treba istaknuti onu da se obredna pjesma »prati«, to jest da joj instrumentalna pratnja bude »oslonac«, a ne da prednjači. Prema tome da bi se pratila obredna pjesma, potrebno je dobro odrediti jačinu instrumentalne pratnje i timbar, ovisno o značenju pjesme ili samog obreda.

Najveći značaj treba dati »pre-, inter- i post-ludijima«, koji mogu sačinjavati okvir za neku liturgijsku pjesmu. Najbolje rješenje bilo bi improviziranje na pjesmu, no to bi trebao činiti samo onaj instrumentalist (orguljaš) koji je zaista vješt s liturgijsko-glazbene strane.

Neosporna je činjenica da instrumentalna glazba može i pomoći pjevanju da se ono potakne, razvije i potpunije doživi. Tu takva vrsta glazbe ima svoju evangelizacijsku funkciju.

3. *Evangelizirati glazbom, ili glazba kao sredstvo evangelizacije*

Već sam na početku spomenula da Crkva nikada nije zanemarila vrijednost glazbe. U svojim sam promišljanjima ukazivala i na evangelizacijsku funkciju svete glazbe. Dirljivo je ustvrditi koliko je vjere ispovjerala kršćanska zajednica kroz pjevanje tijekom stoljeća — od teških vremena katakombi pa do naših dana. Stoljetna promišljanja o glazbi navela su teologiju na otkrivanje specifičnijih značenja glazbe posvećene bogoštovlju, to jest njezinih istinskih »ministerijalnih funkcija«.

Glazba prema Konstituciji o svetoj liturgiji posjeduje »munus ministeriale«²², to jest preciznu i vlastitu zadaću vezanu za bit i ciljeve liturgijskoga slavlja, zadaću koja se ne iscrpljuje u vanjskoj funkcionalnosti, nego je nutarnja sposobnost uvjeravanja — evangeliziranja. Ona nije samo dekor, to i ne smije biti. I semantički razvoj ove zadaće svete glazbe, u crkvenim dokumentima od pape Pia X do Drugoga vatikanskog koncila, vrlo je znakovit, budući da se od »humilis ancilla« — »ponizne služavke«, kako reče papa Pio X²³, dolazi do »ancilla nobilissima« — »plemenite službenice« Pia XI²⁴; od »sacrae liturgiae quasi administra« — »službenica liturgije« Pia XII, sve do »munus ministeriale« u Sacrosantum concilium Drugoga vatikanskog koncila.²⁵ Naime Drugi vatikanski koncil glazbi i pjevanju

21 Pod oblikom misli se na to odgovara li u tom času više samo sviranje ili pjevanje uz pratnju instrumenta, ili tek samo intoniranje pjesme koja će se pjevati bez pratnje glazbala. Pod načinom podrazumijevaju se sve one druge izvedbene mogućnosti instrumentalnoga muziciranja, primjerice: dužina sviranja, boja tona, glasnoća, tempo, harmonizacija, tonalitet itd.

22 Usp. SC, br. 112.

23 Usp. Motu proprio *Inter sollicitudine* iz 1903.

24 Usp. Apostolska konstitucija *Divini cultus sanctitatem* iz 1928.

25 Usp. Enciklika *Musicae sacrae disciplinae* iz 1955.

priznaje posebnu ministerijalnu, tj. evangelizacijsku službu u dubljem smislu, a na crti tijesnoga i neodvojivoga binoma glazba — liturgija.²⁶

Riječi — vodilje koncilske liturgijske reforme su *participatio actuosa*, tj. aktivno sudjelovanje u liturgiji čitavoga Božjeg naroda — sudjelovanje svih koji slave liturgiju (svećenici — predvoditelji slavlja i narod Božji!). Ovo se sudjelovanje izražava i ostvaruje kroz tišinu, dijalog s predvoditeljem slavlja, poklike, pjesmu i glazbu.

Djelatno sudjelovanje u liturgiji pretpostavlja nutarnju aktivnost (tišinu i slušanje), kao i vanjsku aktivnost (pjevanje i dijalog s predvoditeljem slavlja). Dakle istinsko duhovno sudionništvo mora voditi računa o ove dvije aktivnosti (nutarnjoj i vanjskoj), koje su međusobno komplementarne (moliti »ustima«, a također i prvenstveno »srcem«). Bilo bi pogubno isključiti jedan od ta dva stava.

Slušanje i tišina (nutarnja aktivnost) i usmeni izraz (govorni i pjevani) trebaju zajedno postati jedna jedinstvena pohvala Bogu. Liturgijski život zapravo počinje tišinom. Nakon tišine, ono što je najbliže izražavanju neizrecivoga jest glazba. Pjesma neizbježno vodi punom i aktivnom sudjelovanju svih okupljenih vjernika... Važno je istaći da, primjerice, jednostavno čitanje ili recitiranje liturgijskih tekstova realno ima manje mogućnosti za promicanje proživljenoga sudjelovanja vjernika nego što to može učiniti slavljenje u glazbi.

Odnedavno se u Crkvi govori o »glazbenim ili liturgijskim animatorima«. To bi trebali biti svi oni koji kroz pjesmu i glazbu razvijaju posebnu ulogu naroda u liturgiji. Glazbeni su animatori raznovrsni i različitih tipologija, već prema glazbenim službama koje se razvijaju u liturgijskim slavljinama: predsjedavatelj slavlja (svećenik); pjevački zbor; zborovođa; solist; instrumentalisti; vođa (animator) puka. Svi oni sačinjavaju skupinu osposobljenih služitelja, ministara koji ostvaruju svoju zadaću koja polazi iz naroda za narod. Tako se potvrđuje da je narod glavni slavljenički subjekt.²⁷

Služba će animatora biti učinkovita (ili plodna) ako bude usmjerena prema puku (narodu), kako bi on — kroz pohvalu, pjesmu, poklik, zahvalu, slušanje, tišinu — mogao dobro, aktivno i svjesno slaviti otajstvo vlastitoga spasenja.

Zaključak

Svaki liturgijski čin slavljen u pjesmi poprima »plemenitiji oblik«.²⁸ Važnost pjesme (glazbe) ne proizlazi samo iz ambijenta ili iz praktične upotrebljivosti nego

26 Pravom i potpunom misom smatrala se ona čitana, a pjevanje, *schola cantorum*, orgulje — u ranijem poimanju — nisu pridodavali ništa više od sporednog vida veće kićenosti i svečanosti.

27 Prije liturgijske reforme zapravo nije postojao lik *glazbenog animatora*, budući da je pjevanje bilo rezervirano jedino za *scholu* (manju skupinu pjevača), pri čemu je ona sama preuzimala ulogu animacije, ali bez stvarnog uključivanja glavnog subjekta, to jest čitavoga slavljeničkog puka. Veliki preokret se dogodio s Drugim vatikanskim saborom, čija je liturgijska reforma u slavljenje Kristovih otajstava uključila sav narod, animiran svojim ministrima.

28 Usp. MS br. 5.

i iz njezine sposobnosti da pruži ljudskoj duši, našem nutarnjem senzibilitetu, otvaranje koje nadilazi riječi, daleko iznad teoloških formula. Jamačno, zvučna umjetnost, glazba, praćena umjetnošću pokreta i poetikom simboličkog jezika, otvara nadnaravni svijet, tajne, na bolji način od drugih verbalnih izraza. Pri tome se dobro prisjetiti riječi svetog Augustina nakon što je iskusio u sebi samome neodoljivu moć liturgijskoga pjevanja u Milanu: »Kad se sjetim svojih suza koje sam prolio slušajući pjevanje tvoje Crkve u počecima svoga povratka k vjeri, i čuvstava koje sada u meni pobuđuje ne samo pjevanje, nego riječi koje se pjevaju ako se pjevaju jasnim glasom i prikladnom modulacijom, onda opet uviđam veliku korist te uredbe (pjevanja u crkvi)«. ²⁹

Ministerijalna tj. evangelizacijska zadaća svete glazbe u pravom smislu riječi znači da ta glazba želi probuditi svijest, ražariti duše i istinski ih uzdići Bogu, izražavajući, potičući i ostvarujući zajedništvo vjernika okupljenih u ime Isusa Krista. ³⁰ Pjesma neizbježno vodi punom i aktivnom sudjelovanju svih okupljenih vjernika, što liturgijska reforma Drugoga vatikanskog koncila toliko priželjkuje i na što ukazuje.

Kolika je evangelizacijska snaga glazbe u liturgiji opet potvrđuje sv. Augustin iz svojega vlastitog iskustva: »Koliko sam plakao slušajući tvoje himne i tvoje pjesme, snažno dirnut slatkim glasovima kojima je odjekivala tvoja Crkva! Ti su glasovi ulazili u moje uši, u srce se moje razlijevala istina i odande se u meni rasplamsavao osjećaj pobožnosti«. ³¹

Ove prekrasne i dirljive riječi potiču nas na razmatranje o izražajnoj snazi pjesme i glazbe u liturgiji. Jer glazba ima evangelizatorsku moć.

Evangelizacija kroz umjetnost (u ovom slučaju kroz glazbu) nameće se kao uvijek aktualan izazov. Glazba je kao umjetnost svojom tajanstvenom evokativnom snagom transcendentnoga kroz stoljeća imala i još uvijek ima značajnu ulogu među umjetnostima koje je Crkva vezala za sebe ili ih je sama stvarala.

Tu je ponovno znakovita riječ svetoga Augustina kojom ističe ulogu »svete glazbe« kao »mjesta« i »sredstva« evangeliziranja: »Pjeva Bogu onaj tko živi za Boga; pjeva psalme Njegovu imenu onaj tko radi za Njegovu slavu. Tako pjevajući i rađeći (...) pripravljajte put Kristu...«. ³²

Neka ove riječi budu ohrabrenje svim glazbenicima, liturgijsko–glazbenim djelatnicima, da budu evangelizatori koji će s povjerenjem u pastoralnu mudrost Crkve (izraženu njezinim savjetima i propisima!) naviještati prisutnost Onoga koji vodi povijest, a koji je rekao da je »s nama u sve dane — do svršetka svijeta« (Mt, 28, 20).

29 Augustin, *Ispovijesti*, knjiga X, 33.

30 Usp. MS br. 5.

31 Augustin, *Ispovijesti*, knjiga IX, 6.

32 Augustin, *Enarrationes* In ps. 67, 5.

*Music as a Means of Evangelization**Thoughts on spiritual, sacred and liturgical music*

Katarina Koprek

Summary

According to the documents of the Second Vatican Council, the sacred liturgy is the »primary and indispensable source from which the faithful are to derive the true Christian spirit« (SC 14) and »the summit toward which the activity of the church is directed; at the same time it is the font from which all her power flows.« (SC 10) In fact, Christian liturgy, is from its earliest beginnings, closely connected with song. Music was and is an important component of liturgical celebration.

The purpose of Church liturgy is twofold, namely the glorification of God and the salvation of mankind. So too, music has these same dimensions. All forms of liturgical song are at the same time a form of liturgical worship of God and an ongoing fulfillment of the mystery of salvation. In musicological and liturgical literature following the Second Vatican Council we distinguish sacred music, spiritual music and liturgical music. Though we are dealing with forms of musical expression which are at first glance very similar, they all have different meanings which are often interchanged and are used to mean the same.

Still, their meaning has, as we can see in the documents of the Church, evolved and matured progressively. The Instruction on Music in the Liturgy »Musica Sacra« issued in 1967 states that the concept of »sacred music« implies a particular »nature« and »purpose«. It is primarily liturgical, that is, »endowed with a certain holy sincerity of form« This means that it must have a special predisposition — the possibility to be incorporated into a liturgical rite. Therefore, »sacred music« (musica sacra) has implications on the levels of both ecclesiology and evangelization.

Key words: liturgy, liturgical celebration, music, sacred music (musica sacra), spiritual music, evangelization